

УДК 371.32:821.161.2

Сучасний урок літератури: тематична картка для учня-читача (за творчістю М. Вороного)

Василь Шуляр,

кандидат педагогічних наук, доцент,

заслужений учитель України

м. Миколаїв

Для організації продуктивної співпраці суб'єктів сучасного уроку літератури автор пропонує розробляти та використовувати тематичні картки для учня-читача. У статті подано варіант розуміння низки понять і складові такого навчального засобу. Читачам видання запропоновано заповнений варіант тематичної картки за творчістю Миколи Вороного.

Ключові слова: сучасний урок літератури; пакет засобів для навчальних і методичних дій суб'єктів літературної освіти; тематична картка уроку для учня-читача.

Для забезпечення продуктивної співпраці суб'єктів уроку літератури використовуємо набір засобів. Це – пакет для навчальних і методичних дій суб'єктів літературної освіти (ПЗ НіМД СБЛО), що забезпечує співпрацю/взаємодію двох учасників сучасного уроку літератури: учителя-словесника й учнів-читачів. Їх взаємодія відбувається шляхом використання засобів навчання для досягнення планованого результату. ПЗ НіМД СБЛО як засіб допомагає зорганізувати читацькі дії школярів на його досягнення, бути суб'єктом уроку, де посередником є художній твір. Він апробувався особисто та колегами ще з 90-х років, удосконалювався й був репрезентований під час Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2000» як авторський продукт. Сьогодні методисти і практики пропонують свої варі-

анти залучення учнів до читацької діяльності із використанням різних засобів навчання: «маршрутний лист», «робоча картка уроку», «робочий зошит», «орієнтовна основа дій» та ін. Погоджуємося з позицією А. Вербицького, М. Ільязової, що такі комплекти дидактичних матеріалів для індивідуальної самостійної роботи, як навчальний пакет, охоплюють «невеликі порції предметного змісту», мають «значну організаційну гнучкість», дозволяють включати їх (навчальні пакети) як «у традиційні, так й нетрадиційні організаційні форми», «приводять до значної індивідуалізації навчання» [1]. Акцентуємо увагу колег на такому елементі пакета навчальних дій учня-читача під час вивчення художнього твору (і не тільки) як само(взаєм)перевірка, рефлексія й контроль літературних

досягнень учнів-читачів, де запропоновано варіант тестових завдань з урахуванням текстоцентризму.

Пакет засобів для навчальних і методичних дій суб'єктів літературної освіти (ПЗ НіМД СБЛО) містить: *тематичну картку уроку для учня-читача + компетентісно зорієнтовані запитання, завдання, літературні (літературознавчі, лінгвістичні) задачі та технологічну картку уроку для вчителя літератури*. Перший засіб передбачає регламентування читачьких дій школярів в опануванні літературної теми, а другий – методичних дій учителя літератури в організації співпраці/взаємодії суб'єктів/об'єктів заняття та діяльності учнів-читачів на досягнення кожним свого планованого (очікуваного) кінцевого результату.

Складові пакета ПЗ НіМД СБЛО в повному обсязі містять у собі: 1) формулювання теми, мети літературної освіти (уроку/заняття);

2) визначення планованих результатів відповідно до рівня літературної компетентності учнів-читачів;

3) картку для формування літературної компетентності учня-читача;

4) компетентісно зорієнтовані запитання, завдання, літературні (літературознавчі/лінгвістичні) задачі для виконання учнем-читачем;

5) набір літературно-мистецьких матеріалів й інструктивний перелік дій з ним учнів-читачів;

6) матеріали для організації самостійної читачької діяльності;

7) орієнтовну програму розвитку мовлення учнів-читачів за літературною темою, що вивчається;

8) засоби діагностування, корекції та контролю літературних досягнень учнів-читачів (проміжна, поточкова самоперевірки, підсумковий тест для оцінювання результатів досягнень за літературною темою) [7].

Повний набір складових такого пакету розрахований на всю літературну тему. Може подаватися школярам як у повному обсязі, так і дозовано, за накопичувальним принципом (від уроку до уроку), блоками тощо. Усе залежить від класу, рівня підготовленості, задуму вчителя та ін. Для прикладу подаємо тематичну картку уроку для У-Ч (*заповнений варіант*) за творчістю М. Вороного з урахуванням ноосферно-екологічної стратегії (див. статтю, ж. «Українська література в загальноосвітній школі», 2014, № 10, с. 14). Тематичну картку уроку та її складові вчитель комбінує залежно від ідеї уроку, задуму, рівня підготовленості учнів. А останні протягом заняття виконують дії читача: заповнюють, опрацюють, додають необхідне, роблять позначки, виконують завдання, «домальовують» і т. п. Такий засіб, за нашими спостереженнями та відгуками як учнів, так і вчителів, допомагає оптимізувати, індивідуалізувати, диференціювати, зацікавити, включити в діалог із літературно-мистецьким матеріалом тощо, щоб урок літератури допоміг кожному в досягненні свого результату.

Ноосферно-екологічна стратегія передбачає залучення 5-ти каналів одержання інформації, використання можливостей обох півкуль головного мозку, урахування індивідуальних особливостей учнів-читачів. З цією метою як до тематичної картки, так і під час уроку школярі виконували завдання, які це передбачали. На початку уроку вчитель може звернутися із запитанням до дітей:

– Хто хоче бути здоровим, а хто – розумним?

Після обговорення варіантів тверджень і бажань учитель пропонує виконати вправу на гармонізацію півкуль головного мозку із посібника Я. Ібадова й Д. Катамонової [2]. Учні вже до цього з такими вправами працювали і розуміють методику їх виконання, а головне – вправи сприяють, щоб бути і здоровим, і розумним (третя вправа вміщена до тематичної картки учня-читача як зразок для читачів журналу, див. обкл. 3).

Опісля вступної бесіди учні одержали по гілочці полину. На прохання вчителя вони його понюхали (якщо школяр не алергетик), потім спробували на смак, виявили, що запах – гострий, а на смак – гіркий. У такий спосіб ми розпочинаємо готувати читача до сприйняття внутрішнього світу ліричного персонажа і розуміння, що його пробудило «згадати рідний край». Наступні завдання виконувалися за тематичною карткою. Учні розглядали виставку, де було вміщено: портрет М. Вороного, ілюстрацію до обкладинки поеми, рідкісне видання твору поета, «сповиточок із полином» (який буде подарований кожному по завершенні уроку, див. обкл. 2). Також після опрацювання художнього твору, роботи з підручником і карткою учні проводили «валеохвилінку» з використанням тренажера професора Володимира Базарного, який розміщений над дошкою та на стелі. Екологічна складова уроку передбачала роботу зі словом, «екологія мовлення» учнів реалізовувалася шляхом виконання лінгвістичних завдань для учня-читача: наприклад, первісне значення слова «сповиточок», правильне наголошування слів (значущі, «в славі й шані пробувати») та ін. Урок супроводжувався співом «лірохвоста» та прослуховуванням мелодії на лірі (це нами описано в попередній статті) [5].

Емоційний фон уроку, ошатлива емоційно-інтелектуальна праця, духовно насичений почуттям патріотизму твір, використання тематичної картки уроку сприяли продуктивній співпраці суб'єктів уроку, де посередником був художній твір. Текстоцентрична складова та її реалізація допомогли шестикласникам зрозуміти особливості ліро-епосу взагалі та ліро-епічної поеми Миколи Вороного «Євшан-зілля» зокрема.

Література

1. Вербицкий А. А. Инварианты профессионализма: проблемы формирования : монография / А. А. Вербицкий, М. Д. Ильязова. – М. : Логос, 2011. – 288 с.
2. Ибадов Я. С. Прописи для гармонизации обоих полушарий мозга / Я. С. Ибадов, Д. Л. Катаманова. – Симферополь : ЧП «Издательство «Тарпан», 2013. – 44 с.
3. Рудницька О. Б. Українська література. 6 клас. Розробки уроків. Календарно-тематичне планування / О. Б. Рудницька. – К. : Генеза, 2008. – 160 с.
4. Українська література за новою програмою. 6 клас.: I семестр / Упоряд. Г. Федяй. – К. Вид. дім «Шкіл. світ»; Вид. Л. Галіцина, 2006. – 120 с.
5. Шуляр В. І. Ноосферно-екологічна стратегія сучасного уроку літератури (у відповідності до засад Державного стандарту освіти). Лірика. Микола Вороний. «Євшан-зілля» / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2014. – 36 с.
6. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури : теорія, методика, технологія : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 876 с.
7. Шуляр В. І. Пакет засобів для навчальних і методичних дій суб'єктів літературної освіти : навчально-методичний посібник / В. І. Шуляр. – Миколаїв : МОІППО : Іліон, 2014. – 56 с.

Modern literature lesson: subject-card for student-reader (on creativity M. Voronoy)

The author proposes to develop and use subject-cards for the student-reader in order to organize productive cooperation among subjects of modern literature lesson. The article contains an option of understanding for a number of concepts and components of the educational product. Readers of this edition are offered to view full version of subject-card on creativity of Nikolay Voronoy.

Keywords: modern literature lesson; learning and teaching tools package for subjects of literary education; subject-card of a lesson for the student-reader.

Микола Вороний. «Євшан-зілля». _____ поема,

Між рядками слів таїться в нім якийсь пророкування ...
(Микола Вороний, «Євшан-зілля»)

Державні вимоги до рівня літературних досягнень У-Ч

Називає: до 3 фактів із життя письменника; історичну основу поеми; сюжетні елементи поеми; **уміє:** виразно і вдумливо читати поему; розповідати про життя ханського сина в полоні руського князя; характеризувати образ ліричного героя (ЛГ) і ліричних персонажів (ЛП); **може** співвідносити давноминулі події, описані в поемі, із сучасними; висловити власне ставлення до описаного; пояснити, хто такий «патріот», що таке «патріотизм»; розуміти та використовувати поняття: «лірика», «ліро-епос», «ліро-епічна поема», «ліричний герой», «ліричний персонаж».

Опорні слова

Аналізувати; аргументувати; визначати; виразно читати і переказувати; висловлювати і пояснювати свою точку зору; виявляти; встановлювати; давати визначення; демонструвати; змальовувати образи оповідачів; знати і застосовувати; знаходити; ілюструвати текстовими прикладами; коментувати; користуватися словниками ...; наводити приклади; називати провідні риси; обстоювати власну точку зору; орієнтуватися; підтверджувати прикладами; планувати; порівнювати образи; пояснювати своє ставлення; презентувати; простежувати особливості ...; розкривати; розповідати; створювати; сформулювати; усвідомлювати; характеризувати.

Завдання: перечитай назву теми уроку і з'ясуй: «відоме - невідоме»; ознайомся з державними вимогами до літературних досягнень учня-читача; подумай, що стане предметом обговорення на уроці; спробуй визначити свої очікувані результати як компетентного учня-читача відповідно до свого літературного розвитку. Зроби свій вибір. Бажаю успіху в його досягненні!

Очікувані результати учня-читача

Рівень літературної компетентності:

- давати визначення понять;
- виявляти ознаки ліро-епічної поеми М. Вороного «Євшан-зілля»;
- називати складові сюжету поеми, давати характеристику ЛГ і ЛП;
- застосовувати знання з теорії літератури для аналізу ліро-епічної поеми;
- вибудовувати ланцюжок цінностей зі своєю точкою зору;
- зіставляти зміст пісень ЛП для виявлення ідеї поеми М. Вороного;
- сформулювати тему та ідею поеми «Євшан-зілля»;
-
-
-
-

Перечитайте тексти. Дайте їм назви. З'ясуйте: що впливало на формування світогляду Вороного як патріота-українця?

1. Родинне оточення

Народився на Дніпропетровщині в заможній родині ремісника. Батько походив із селян і був онуком кріпака, нащадком гайдамаки (*учасник народно-визвольної боротьби проти польської шляхти*). Мати – з роду відомих українських діячів Колячинських (прапрадід був ректором Києво-Могилянської академії). Від матері Микола успадкував любов до пісні, казки і пізнав перші ази науки.

Найбільший вплив на формування хлопця мав дід Павло, який прожив майже 100 років. Навіть після двадцятирічної служби в царському війську він не зрусифікувався (*не зрікся рідної мови на користь російської*), завжди говорив добірною українською мовою, любив рідну землю, степи.

2. Навчання і громадська діяльність

Навчався у гімназіях Харкова й Ростова-на-Дону. Разом із гімназистами організував гурток «Українська громада», за що був виключений із сьомого класу. Три роки перебував під наглядом поліції. Щоб продовжити навчання, Микола вирушає за кордон, до Австрії, Віденського університету. Потім повертається у Львів і стає студентом Львівського університету. У цей час знайомиться з Іваном Франком і це стає початком їх щирої дружби. У 1910 році Вороний переїздить до Києва, видає свої перші збірки віршів («Ліричні поезії», «В сяйві мрій»). У Києві дізнається про Лютневу революцію 1917 р. у Петрограді. Він її вітає, пише патріотичного вірша «За Україну».

Жовтневі події 1917 р. розкололи суспільство на табори. Вороний розчарується в революційній дійсності й емігрує з України до Варшави. туга за рідним краєм була настільки сильною, що він не витримує і 1926 року повертається на Батьківщину. Активно займається літературною й громадською роботою. Та невдовзі потрапляє під сталінську машину репресій. Його заарештовують, виселяють із Києва на три роки до Казахстану. За рішенням трибуналу Вороного Миколу Кіндратовича, 1891 року народження, було розстріляно 7 червня 1938 р.

3. Батько і син

Теплі і щирі стосунки в Миколи Вороного склалися із сином Марком, який після розлучення батьків проживав із матір'ю. Аби полегшити несправедливий вирок батькові, Марко приїздить до нього з Москви. Будучи на той час уже відомим дитячим письменником, не знав, що допомога батькові коштуватиме йому життя. Заарештували і Марка. Його заслали на Соловецькі острови. Більше року сидів в одноосібній камері без суду й слідства. Був засуджений до семи років виправно-трудова робота. Із заслання він уже не повернувся. Земний шлях Марко закінчив майже на рік раніше за батька, який навіть не знав про смерть свого сина.

4. М. Вороний і зв'язки з письменниками та театральними діячами

На перехрестях поетової долі зустрічалися Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Микола Лисенко, Максим Рильський, Павло Тичина. Останній вважав себе учнем Вороного. Колосальний вплив на Вороного мав Іван Франко, якого він вважав велетнем думки.

Життя Миколи Вороного тісно пов'язане з театром. Він відомий не тільки як поет, а й як літературний і театральний критик, автор, режисер, знавець музики та живопису, перекладач (зробив переклад українською мовою «Інтернаціоналу», «Марсельези», «Варшав'янки»). Працював у театральних трупах (*колективах*) Марка Кропивницького та Панаса Саксаганського, наших земляків, корифеїв українського театру, доля яких тісно пов'язана з Миколаївщиною. У молоді роки сам перебував у складі мандрівних театральних труп.

У статті «Театральне мистецтво і український театр» Микола Вороний зазначає: «Сцену тільки й можна розуміти як художній прояв всенародної національної культури. Культура є продукт нації, продукт всенародного, віками надбаного скарбу. Тому і сцена повинна бути демократичною ... і тільки національною. ... місцем для високого перетворення людського Духу і тасмничого одкровення Краси».

3. Читач-теоретик

Узагальнюємо теоретичні знання

1. Символ, емблема музики. 2. Хронологічно послідовний запис історичних подій. 3. Бог дощу, блискавки і грому. 4. Бранці, полонені, яких захоплювали татари під час нападів. 5. Ліс у яру, у долині або яр, порослий лісом, чагарником. 6. Різновид полину.

I.

I. Музикант, співець.
2. Євшан-зілля.
3. Великий князь київський, Володимир Мстиславович.
4. Бідний, простолюдин.

1 Г У Д Е Ц Ь

2 П О Л И Н

3 М О Н О М А Х

4 С І Р О М А

1 С П О В И В А Ч

2 В Р О Д А

3 С Ю Ж Е Т

4 М А Н І В Ц І

5 П А Т Р І О Т

1 Л І Р А

2 Л І Т О П И С

3 П Е Р У Н

4 Я С И Р

5 Б А Й Р А К

6 Є В Ш А Н

I. Шматок тканини для замотування дитини.

2. Красивий зовнішній вигляд.

3. Низка подій у творі.

4. Обхідні шляхи.

5. Людина, віддана своєму краю.

III.

4. Читач-літературознавець

Виявити родові ознаки поеми «Євшан-зілля», зробивши позначку: Л – ліричний твір, Е – епічний твір

Е	Зміст розкривається у формі авторської розповіді про людей і події; наявний сюжет.
	У тексті наявні ремарки, діалоги, монологи героїв і персонажів.
Е	Події, зображені у творі, подаються в минулому часі.
Л	Життя відображається через призму почуттів, переживань героїв, персонажів.
	Чітко простежується позиція автора або героя, персонажів.
	Майже немає розлогіх описів (пейзаж, портрет), прямої мови, про події та інших персонажів читач дізнається з розмов дійових осіб.
	Основні жанри: п'єса, драма, комедія, трагікомедія.
Л	Твір написано прозою або віршованою мовою.
	Основні жанри: казка, переказ, легенда, оповідання, повість.
	Події відбуваються в теперішньому часі.
Л	Основні жанри: гімн, вірш, поема, романс.

5. Вдумливий читач

Сюжет поеми «Євшан-зілля»

1. Ясним соколом у хмарах, сірим вовком в полі скаче:

А гудець   Б хан   В князь   Г ханський син

2. Хто «зажурився, засмутився ... Вдень не їсть, а серед ночі Плаче, бідний, та зітхає, Сну не знають його очі»:

А гудець   Б ханський син   В хан   Г Мономах

3. Події в поемі розвиваються в такій послідовності:

А ханський син у неволі – гудець у Києві – повернення ханського сина на батьківщину – прохання хана до гудця

Б гудець у Києві – ханський син у неволі – повернення ханського сина на батьківщину – прохання хана до гудця

В ханський син у неволі – прохання хана до гудця – гудець у Києві – повернення ханського сина на батьківщину

Г прохання хана до гудця – ханський син у неволі – гудець у Києві – повернення ханського сина на батьківщину

6. Читач-лінгвіст

З'ясуємо лексичне значення слів

Ознайомся з рубрикою підручника «Будь уважним до слова», с. 55. Зверни увагу на значення застарілої лексики. Яке з цих слів потребує уточнення?

1. ... <u>якесь</u> <u>пророкування</u>	1) проповідувати волю Божу; 2) передбачати що-небудь; віщувати, пророчити 3) бути ознакою, прикметою, передвістям.
2. <u>оточив ... і розкошами догідно</u>	1) який задовольняє певні вимоги, може бути вживаний для чого-небудь; придатний на що-небудь; 2) зручний.
3. ... <u>лишив за вроду</u>	1) зовнішній вигляд; 2) краса, вродливість, гарність; 3) красива, вродлива людина; 4) гарні красвиди (перен. значення).
4. <u>Зацурали, занедбали</u>	1) мовити слово «цур», щоб позбавити когось/чогось неприємного; 2) покинути когось, щось, припинити дію чого-небудь.
5. <u>Шугати ясним</u>	1) літаючи, швидко пересуватися в повітрі; 2) швидко пересуватися в різних напрямках, куди-небудь; носитися.
6. <u>Розумітися на чарах</u>	магічні засоби, за допомогою яких чаклуни, знахарі здатні вплинути на людину, природу (зілля і напій з нього).
7. <u>Улещує</u>	1) лицемірно, нещиро вихвалити; 2) говорити приємності, компліменти; співати дифірамби (надмірно захвалювати).
8. <u>На грудях у сповиточку*</u>	1) Те, у що загортають немовля, – пелюшки із сповивачем (довгий вузький шматочок тканини для сповивання немовляти); 2) мішечок, вузлик (перен. зн.).
9. <u>Твар*</u> <u>поблідла</u>	1) Будь-яка істота, живе створіння; 2) обличчя (заст. сл).
10. <u>Зілля-приворот</u>	зілля, що має чаклунську силу.

В славі й шані пробувати ЧИ пробувати

7. Читач-дослідник

Літературознавче дослідження.
«Пісня як засіб до розуміння ідеї поеми»

Запитання	1-ша пісня «Наша рідна, половецька»	2-га пісня «Мамина колискова»
1. Про що йдеться в пісні?	«Про славетні події, про лицарські походи»	«Що співала мати синові своєму, як маленьким колисала»
2. Із чим порівнюється пісня?	«Мов скажена хуртовина, мов страшні Перуна громи»	«Наче лагідна молитва, журно пісня та лунає ...»
3. Якою є мелодія пісні?	«Ані перший, сильний, дужий ...»	«Спів цей ніжний, любий ...»
4. Що це за пісня?	«Пісня вільного народу»	«Спів народний, колисковий»
5. Із якою метою виконується пісня	Пробудити почуття патріотизму, дух нащадка вільного народу	Повернути в дитинство, пригадати матір, рідну мову
Висновок	Пісні не змогли <u>пробудити в юнакові</u> почуття патріотизму, бо «пустка замість серця», <u>тому й</u> «порятунку вже не буде!»	

8. Дитина-читач

За художнім образом (пейзажною деталлю): «євшан-зілля», вибудувати ціннісні орієнтири

Євшан-зілля є символом ...

1. Для хана	Остання надія; безсмертна батьківська любов; можливість продовження роду.
2. Для співця	Любов до слова, пісні; допомога і добротність; вірність своїй землі.
3. Для сина	Повернення пам'яті: фізіологічної ??? духовної; зцілення душі ??? тіла; воскресіння тілесного ??? духовного; любов до минулого ??? прагнення мати майбутнє.
4. Для мене	1 в.
	2 в.

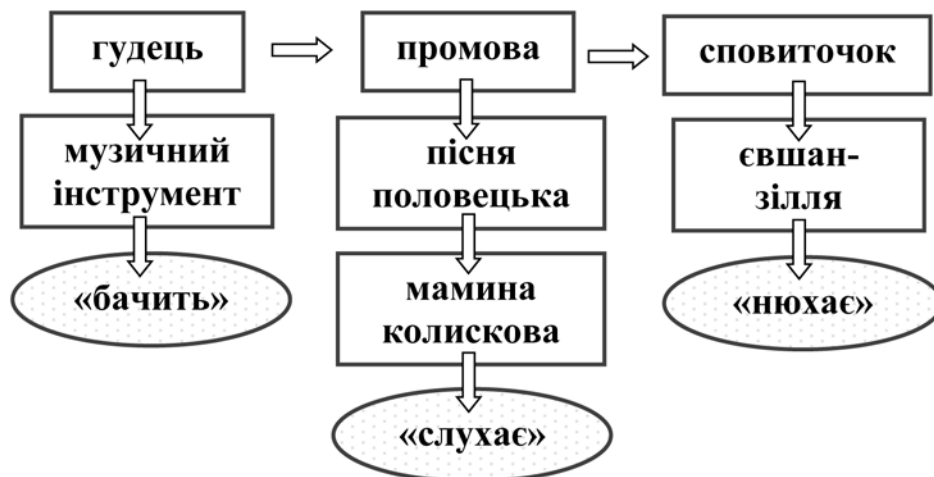
*Людина повинна завжди пам'ятати, звідки вона пішла в життя.
Людина не має права бути безбатченком
(Олександр Довженко).*

*Де ж того євшану взяти ..., що на певний шлях направить?
Духу ... в нас нема, і манівцями ми блукаєм без дороги!..
(Микола Вороний)*

Безбатченко

1. Той,
хто не має
батьків;
сирота.
2. Людина,
що не має
батьківщини
або не визнає
своїх батьків,
попередників.

**ШЛЯХ ВІДРОДЖЕННЯ ДУШІ ЮНАКА
І ПОВЕРНЕННЯ ДО РІДНОГО КРАЮ**

9. Читач-літературознавець

Композиція поеми «Євшан-зілля»

1. Експозиція (вступ)	Знайомство з літописом; «якесь пророкування ...»; розповідь про тих, хто край свій рідний «... зацурали, занедбали ...»
2. Зав'язка	Ханський син потрапив з ясиром до князя Володимира; бажання половецького хана за допомогою гудця повернути єдину дитину на Батьківщину.
3. Розвиток подій	Події, пов'язані з ханським сином, ханом і гудцем.
4. Кульмінація	Юнак вдихає запах євшан-зілля і згадує рідний край
5. Розв'язка	Ханський син повертається додому, у рідний половецький край
6. Епілог (післямова, закл. част.)	Звертання до українців автора, ліричного героя та роздуми про долю українського народу.
Тема	Зображення історії юнака-половця, який виріс на чужині, та повернення його на батьківщину.
Ідея	Найдорожчий для людини той край, де вона народилася, виросла, де її батьківщина, її родинне коріння.

1. Епітети	<i>Слова гучні і мальовничі; пісня рідна, половецька, невпинна; вчинки войовничі; спів ніжний, колісковий, любий, сильний, дужий; рідний степ, вільний, тишнobarвний, квітчастий; край веселий; у землі чужій, ворожій; кохана дитина; вдача молодецька; він сидить німий, байдужий; чарівне зілля.</i>
2. Метафори	<i>Оповідання зворушує почування, таїться пророкування; сну не знають його очі; кров'ю з серця слово точиться; виглядають очі; ти шугаєш соколом, вовком скачеш.</i>
3. Порівняння	<i>Наче вітер у негоду, загула пісня, мов скажена хуртовина, мов страшні громи стогнали струни і той спів.</i>
4. Риторичні запитання і звертання	<i>Україно! Мамо рідна! Чи не те з тобою сталося? Чи синів твоїх багато на степах твоїх зосталося?</i>
5. Синоніми	<i>Зажурився, засмутився; улещає, намовляє; йде, приходить, шугаєш.</i>
6. Крилаті вислови	<i>Там, де пустка замість серця, порятунку вже не буде. Краще в ріднім краї милім полягти кістьми, сконати, ніж в землі чужій, ворожій в славі й шані пробувати. Духу, що зрива на ноги, в нас нема, і манівцями ми блукаєм без дороги!..</i>

Домашнє завдання

Обов'язкове для всіх: с. 56, питання № 3 і 5. **За вибором учня-читача:**
I рівень – початковий: с. 56, завдання № 1; **II рівень** – середній: с. 56, завдання № 4; **III рівень** – достатній: с. 56, завдання № 4 або с. 55, «Літературний проект»; **IV рівень** – високий: с. 55, «Літературний проект» або Підготувати продовження сюжету прозовою або віршованою мовою за поемою з умовною назвою «Євшан-зілля. Повернення». Консультація: ханський син виріс в іншій країні, з іншою культурою, традиціями, звичаями. Повернувшись у рідний край, він захотів змінити свій народ, який звик до кочового способу життя; не всі його підтримали ...

Сільські знахарі гарно розбираються в травах: яку травичку в їжу можна вжити, яка на ліки згодиться, а яка від молі та інших комашок вбереже. Для того й ростуть трави. Багато в природі всяких трав, але є така, яка називається боже дерево. Це вид полину. Вона росте в дикому вигляді, але можна її вирощувати і на присадибній ділянці. Цінується полин за свої цілющі властивості, гіркуватий смак і аромат.

Полин – чудовий засіб для загоєння ран. Досить розім'яти свіжі листочки полину або розм'якшити сухі і прикласти їх до рани. Дрібні рани, завдяки такій примочці, затягуються швидко.

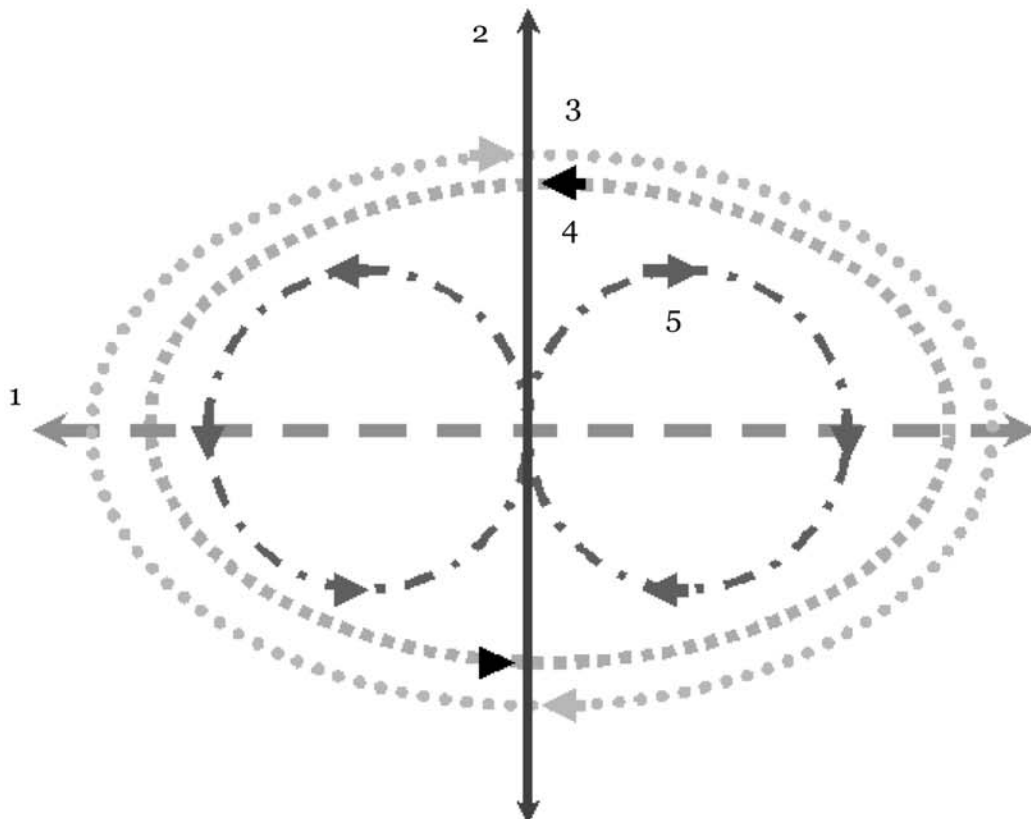
У народній медицині полин використовується як прекрасний засіб від головного болю: прикладіть полин до скронь і лоба. Можна поєднувати полин з листям любистку, зробивши з них компрес і приклавши до голови.

Застосовується полин і в ароматерапії. Обкурювання полином приміщення дезінфікує житло, наповнює його позитивною енергетикою, поглинає негатив, а також ароматизує.

Застосування полинової ароматичної олії під час масажу сприяє усуненню млявості і депресивних станів, підвищує концентрацію уваги та допомагає активізувати пам'ять.

Є також **протипоказання до застосування** лікарських засобів з полину. Препарати з полину не можна закапувати у вуха і ніс. Необхідно пам'ятати, що застосування препаратів з полину у великих дозах може викликати отруєння. **Дотримуйте дозування, чистий сік полину розбавляйте.**

Валеологічна хвилинка читача: бережемо зір

Зорово-координатний тренажер Володимира Базарного